

ւորները և գիւղացիները չըջանային ժողովում, յունիսին, Ն. Ժորղանիան հետեւեալ ձեւով էր ներկայացնում ազգային խնդիրը.

Նա ազգային շարժումը համարում էր հետեւանք մի ազգի բուրժուազիայի քաղաքական իշխանութեան տիրանալու ձգտումի, ինչպէս նաև ազնւականութեան՝ իր նախկին դիրքերը պահելու ցանկութեան: Բանւորութեան և գիւղացիութեան ազգային խնդիրը իր լեզուն ազատ գործածելու ցանկութեան մէջ է: «Մինչդեռ բուրժուազիան և ազնւականութիւնը ձգտում են քաղաքական տիրապետութեան, բանւորութիւնն ու գիւղացիութիւնը հետապնդում են զուտ մշակութային նպատակներ: Այս հիման վրա բուրժուա և ազնւական կուսակցութիւնները պահանջում են ազգային հարցի լուծումը պետական ինքնօրինութեան իմաստով, իսկ բանւորութիւնը պահանջում է ազգային ինքնավարութիւն»:

«Ազգային ինքնավարութիւնը հնարաւոր է որոշ բնաշխարհի մէջ, եթէ որևէ ազգ այնտեղ մեծամասնութիւն է կազմում: Անդրկովկասեան երեք խոշոր ժողովուրդներ կան — վրացիներ, հայեր և թուրքեր: Այն բնաշխարհները համար, ուր որևէ ազգ մեծամասնութիւն ունի, կազմում է ազգային-բնաշխարհիկ ինքնավարութիւն. ազգային տեսակէտով խառն շրջանների մէջ՝ խառն ինքնավարութիւն՝ ամէն ազգի տալով ինքնօրինութիւն մշակոյթի խնդրում:

«Ֆեդերացիան, իբրև ազգային հարցի լուծում ընդունելի է, որովհետև նա չի համապատասխանում տնտեսական և հասարակական զարգացման: Ֆեդերացիա նշանակում է պետութիւնների միութիւն, մինչդեռ մի պետութեան կտրատելը անշատ պետութիւնների՝ չի համապատասխանում պատմութեան ընթացքին: Ռուսաստանի համար հնարաւոր է մի ճանապարհ — կենտրոնական ուսական հանրապետութիւն և ազգա-չըջանային ինքնավարութիւններ: Այդ ինքնավարութեանց իրաւասութիւնները պէտք է լինեն հետեւեալը:

1) Դպրոց (ստորին, միջին, բարձր): 2) Ժողովրդական առողջապահութիւն, անասնաբուժութիւն: 3) Տեղական բնոյթ ունեցող հազորդակցութեան միջոցներ: 4) Աջակցութիւն տեղական գիւղատնտեսական և առևտրաարդիւնաբերական ձեռնարկների: 5) Հողերի շահագործում: 6) Դատարան: 7) Քաղաքային ձեռնարկներ: 8) Տեղական կարիքների համար հարկեր հաւաքելու իրաւունք: 9) Կառավարութիւն, գործադիր իշխանութիւն: 10) Կենտրոնում հրատարակած օրէնքների գործադրութիւն: 11) Օրէնսդրական նախաձեռնութիւն»:

Այս ծրագիրը կազմեց վրաց սոցիալ-դեմոկրատիայի ա՛յն ժամանակւայ գործունէութեան հիմքը: Նա, ըստ ամենայնի, համապատասխանում էր «յեղափոխական դեմոկրատիայի» ցանկութիւններին: Սակայն, որքան էր արտայայտում վրաց ժողովրդի իրական բաղձանքները և վրաց սոցիալ-դեմոկրատիայի գործնական քաղաքականութիւնը — այդ կարելի է ըմբռնել, եթէ ի նկատի առնենք նրանց ներքին-ազգային աշխատանքը: Թւում է, թէ վրաց ազգի քաղաքական ապրումներն աւելի ճիշտ և անկեղծ ներկայացնում